

เทศน์อบรมพระและฆราวาส ณ วัดเขาน้อยสามผาน จันทบุรี
เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

จิตตภาวนาเป็นมหากุศล

วันนี้ท่านนักใจบุญทั้งหลายได้มารวมกันเป็นจำนวนมาก ทั้งฝ่ายพระก็เพิ่มฝ่าย
ประชาชนก็เพิ่มขึ้นมาก กรุณาฟังให้เกิดประโยชน์ ธรรมของพระพุทธเจ้าล้วนแต่มี
ประโยชน์โปรดสัตว์ให้พ้นจากความเขลาเมาเมว และความทุกข์ทรมานทั้งนั้น จนถึง
ประโยชน์มหาศาลไม่นอกเหนือจากธรรมนี้เลย ธรรมจึงเป็นพื้นฐานของโลกที่ใฝ่ใจให้
ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน บรรดาผู้มีความสนใจในธรรมนับแต่ส่วนย่อยจนถึง
ส่วนใหญ่ ทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายพระผู้มีความหนักแน่นในธรรมมากเพียงไร ยิ่งมี
ความสุขความสงบเย็นใจมากเพียงนั้น

ธรรมนั้นกระเทือนโลกมาแล้วประมาณ ๒๕๐๐ กว่าปีในสมัยพระพุทธเจ้าองค์
ปัจจุบันของเรา คือ ธรรมนี้เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมมาตลอดกาล แต่ไม่มีใครสามารถ
ฉลาดรู้และรู้พร้อมธรรม ซึ่งเป็นของมีอยู่แล้วขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญ
ใจ จึงเหมือนกับธรรมไม่มี แม้ไม่ใช่สมัยที่เป็นสุญญกัณฑ์ที่ไม่มีศาสนาก็ตาม

คำว่าสุญญกัณฑ์จะหมายถึง ความว่างเปล่าจากคำว่า บุญ บาป นรก สวรรค์ นิพพาน
เพราะไม่มีผู้มาแนะนำบอกสอนก็ตาม แต่ธรรมเหล่านี้มีอยู่ดั้งเดิม เป็นเพียงในระยะนั้นไม่มี
มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถขุดค้นธรรมซึ่งเป็นของมีอยู่นั้นขึ้นมา เพราะสมัยนั้นเป็นช่วงที่จิตใจ
ของโลกไม่สนใจใฝ่ธรรมเลย นอกจากสนใจในสิ่งที่ป็นไฟเป็นไฟเผาผลาญกันให้ฉิบหายป่น
ปี้โดยถ่ายเดียวเท่านั้น จึงกลายเป็นสูญสูญสัตว์ในสมัยนั้น

คำว่ามนุษย์เป็นสัตว์ ก็หมายถึงศาสนาไม่มีในหัวใจมนุษย์เลยนั้นแล สมัยใดหรือ
ขณะใดก็ตามถ้าไม่มีศาสนา ความระลึกถึงบุญและบาปภายในใจ ท่านเรียกว่ามนุษย์เป็น
สัตว์ได้ แม้ศาสนามีอยู่ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ถ้าไม่สนใจจรดธรรมภายในใจและความประพฤติ
เพื่อคุณงามความดี ละบาปบำเพ็ญบุญอะไรบ้างแล้ว ถ้าจะเทียบกับรถ ก็เรียกว่ารถไม่มี
เบรกหรือเบรกแตก มีแต่คันเร่งอย่างเดียว เร่งไม่หยุดไม่ถอยเร่งเสียจนลงคลอง รถก็จม
ไป คนก็ตาย แต่รถยกขึ้นมาได้ ซ่อมแซมขับขับไปมาได้ อีก ส่วนคนไม่มีทางซ่อมแซมได้
เหมือนรถ ตายไปเลย คำว่าเหยียบคันเร่งก็หมายถึงภัยอันตรายที่มนุษย์ผู้มีจิตใจใฝ่ต่ำสนใจ
ทำกันไม่หยุดยั้งนั้นแล

ถ้าจิตใจหาอรรถหาธรรมไม่ได้ ย่อมจะเป็นไปตามความอยาก ไม่มีขอบมีเขต ไม่มีเหตุมีผลเป็นเครื่องยับยั้งซึ่งดวงบ้างเลย ส่วนมากจะต้องเป็นไปในทางที่ต่ำเสมอ เช่นเดียวกับน้ำย้อมไม้ไหลขึ้นสู่ที่สูง นอกจากถูกผลักดันขึ้นไปเท่านั้นน้ำถึงจะขึ้นที่สูงได้ตามธรรมดาต้องไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ จิตใจที่มีธรรมชาติอันต่ำและมีน้ำหนักมากกดถ่วงภายในอยู่แล้ว กิริยาแห่งการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ย่อมจะเป็นไปในทางต่ำเสมอ ด้วยอำนาจแห่งสิ่งที่กดถ่วง หรือผลักดันอยู่ภายในพาให้เป็นไป

ที่ว่าศาสนาเกิดขึ้นในโลกก็เพราะท่านผู้รู้ ท่านผู้เฉลียวฉลาด คือพระพุทธเจ้าสมัยปัจจุบันของเราทรงชุดค้นขึ้นมา และนำมาประกาศสอนโลกได้ ๒๕๐๐ ปีกว่านี้ ประหนึ่งว่าธรรมพืงมี ความจริงธรรมมีอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับวัตถุแร่ธาตุ ๆ ซึ่งมีอยู่ในพื้นแผ่นดินนี้ เราไม่มีความเฉลียวฉลาดเหยียบย่ำไปมาอยู่สักก็กัปกัลป์ ก็ไม่สามารถจะยังแร่ธาตุต่าง ๆ นั้นให้ปรากฏขึ้นสู่สายตา และนำไปทำประโยชน์ต่าง ๆ ตามคุณภาพของมันได้ ธรรมของพระพุทธเจ้าก็เปรียบเหมือนแร่ธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแผ่นดินนั้นแล แต่ไม่มีใครเฉลียวฉลาดในการชุดค้นธรรมขึ้นมาเป็นประโยชน์แก่โลกได้ มีพระพุทธเจ้าเป็นที่หนึ่ง สาวกอรหัตตอรหันต์เป็นที่สอง ในการอบรมสั่งสอนคนให้ดีและดีเยี่ยมเต็มภูมิจิตภูมิธรรม

เบื้องต้นพระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนพระองค์ให้เป็นคนดีก่อน เมื่อเป็นคนดีอย่างเต็มที่หรือเป็นคนดีสุดยอด แล้วก็นำธรรมที่ทรงบำเพ็ญมานั้นมาสั่งสอนบรรดาสัตว์ เริ่มมีสาวกขึ้นมาองค์ที่หนึ่ง ที่สองจนถึงจำนวนมาก ก็เนื่องจากได้สดับธรรมจากพระพุทธเจ้า เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้มุ่งต่อความจริงอยู่แล้วอย่างเต็มใจ ในสมัยศาสนาของเราตรัสรู้ที่แรกก็มีเบญจวัคคีย์ทั้งห้าเป็นปฐมสาวก ท่านเหล่านี้เมื่อได้สดับธรรมจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น จิตซึ่งขี้มัวขี้แวมใสศอยจะรับธรรมอันมีค่าอยู่แล้ว ก็เข้ากันได้โดยสนิทโดยไม่ยากเย็นอะไรนักเลย จึงปรากฏสาวกขึ้นมาห้าองค์ จากนั้นพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายก็ช่วยกันนำธรรมนี้ออกแนะนำสั่งสอนโลก จนกว้างขวางไปโดยลำดับกระทั่งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน สาวกทั้งหลายก็ช่วยกันทำหน้าที่แทนเรื่อยมา และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

เพราะฉะนั้น คำว่านายช่างนี้จึงสำคัญมากทีเดียว ไม่ว่าช่างอะไรก็ตาม ช่างบ้าน ช่างเรือน ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างก่อสร้างต่าง ๆ ไม่มีประมาณ ช่างมีความชำนาญเท่าไรย่อมสามารถทำให้วัตถุสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ มีความสวยงามมั่นคงขึ้นได้มากเท่านั้น ไม่สักแต่ว่าช่างเฉย ๆ นี้คำว่าครูอาจารย์ ก็ได้แก่พระพุทธเจ้าเป็นบรมครู บรมก็หมายถึงเยี่ยม เป็นครูที่เยี่ยม สาวกทั้งหลายก็เยี่ยมรองลำดับพระพุทธเจ้าลงมา ท่านที่กล่าวมาสองรัตนันนี้ได้แก่

พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ท่านเป็นนายช่างวิเศษ ตามลำดับจากพระพุทธเจ้าลงมา เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้ได้ผ่านมาแล้วทั้งฝ่ายเหตุ คือการประพฤติปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรมอันยอดเยี่ยม ทั้งผลก็ได้ปรากฏเป็นที่พึงพอใจมาอย่างประจักษ์ใจของสาวกทั้งหลายแล้ว จึงนำธรรมเหล่านั้นมาสั่งสอนทั้งอุบายวิธีละวิธีถอดถอน ทั้งวิธีบำเพ็ญ ให้เป็นชั้นภายในใจในบรรดาคุณธรรมทั้งหลาย ซึ่งควรจะเกิดได้ภายในใจโดยเฉพาะ ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดของธรรม พระสาวกทั้งหลายท่านแนะนำสั่งสอนประชาชนโดยถูกต้องแม่นยำแทนศาสดาเรื่อยมา ผู้เชื่อและนับถือศาสนาจึงถึงใจไม่มีที่สงสัย และปฏิบัติเต็มสติกำลังความสามารถพร้อมทั้งผลคือการบรรลุธรรมตามๆ กันมาไม่ขาดวรรคขาดตอน

การฟังธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนให้รู้วิธีฟัง ให้เกิดผลประโยชน์ในขณะที่ฟัง คืออานิสงส์หรือผลที่จะได้รับในขณะที่ฟัง ท่านกล่าวไว้ห้าประการ นี้จะกล่าวเพียงประการสุดท้ายก่อนว่า จิตผู้ฟังยอมสงบผ่องใสนี้เป็นข้อที่ ๕ ข้อที่ ๑ ที่ ๒ ท่านว่าไปโดยลำดับดังนี้

๑. จะได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง
๒. สิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังแล้วจะทำให้สำนึกให้แจ่มแจ้งขึ้นโดยลำดับ
๓. จะบรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. จะทำจิตให้ตรงต่อความจริงตามหลักธรรมที่ท่านสอนนั้น
๕. จิตผู้ฟังยอมมีความสงบผ่องใส นี่จึงหมายถึงใจล้วนๆ ในบรรดาธรรมทั้งหลายที่จะพึงสัมผัสต้องสัมผัสที่ใจ ไม่มีที่อื่นเป็นที่สัมผัสรับรู้ธรรมทั้งหลาย มีใจดวงเดียวเท่านั้น เป็นคู่ควรของธรรมทั้งปวง

เพราะจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายนั้นเป็นแต่เพียงผู้รับบัญชาเป็นเครื่องมือของใจ การสอดแสดงในกิริยามารยาทออกมาในท่าต่างๆ ผิดถูกชั่วดีประการใด จึงขึ้นอยู่กับใจ ซึ่งเป็นหัวหน้า เป็นนายงาน ดังนั้นใจจึงควรได้รับการอบรมให้ถูกต้องดีงามเพื่อจะได้ระบายออกมาหรือใช้เครื่องมือ ได้แก่กายวาจาใจให้ถูกต้องตามเหตุตามผล ตามหน้าที่การงาน ให้ได้รับผลประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นไม่มีประมาณ ไม่ทำแบบสุมสี่สุมห้า พุดแบบสุมสี่สุมห้าเพราะการไม่ได้อบรมศึกษามาด้วยดีก่อน

ในครั้งพุทธกาล เราเคยได้ยินอยู่เสมอตามตำรับตำราว่า ผู้ฟังธรรมเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ได้บรรลุธรรมนับตั้งแต่ขั้นโสดาขึ้นไปโดยลำดับ จนถึงอรหัตบุคคลมาสมัยนี้ นี่เหมือนกับการบรรลุธรรมเหล่านี้จะเลยความเชื่อ เลยความสามารถของเราทั้งหลายเสียเหลือเกิน เหมือนกับว่าเรานี้ไม่ใช่มนุษย์คนหนึ่ง พระพุทธเจ้าผู้ทรงสั่งสอน

สัตว์โลกก็เหมือนไม้ไข่มนุษย์คนหนึ่ง ผู้ฟังทั้งหลายในครั้งนั้นก็เหมือนเทวดามาฟัง พวกเราทั้งหลายในครั้งนี้อยู่เหมือนกับไม้ไข่มนุษย์ ความจริงก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน

พระพุทธเจ้าท่านก็เกิดขึ้นมาในท่ามกลางกิเลสตัณหาอาสวะ คือความโลภ โกรธ หลง มีเต็มพระทัยเช่นเดียวกับพวกเรา พระสาวกทั้งหลายที่เป็นสภณที่สามของพวกเรา ซึ่งได้เปล่งวาจาถึงท่านอยู่ตลอดมาจนทุกวันนี้ ท่านก็เกิดในท่ามกลางแห่งกิเลส พ่อกับแม่ ท่านเป็นคนมีกิเลส องค์ท่านเองก็เป็นคนมีกิเลส เป็นเครื่องยืนยันพาให้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลสเหมือนอย่างเรา เป็นแต่ท่านได้ยินได้ฟังพระโอวาทจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาองค์เอก ธรรมะที่ทรงสอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ผิดพลาด คลาดเคลื่อนแม้แต่บาทเดียวบาทเดียว ผู้ฟังจึงได้บรรลุผลเป็นที่พอใจ ดังนั้นก็เป็นเหตุผลที่ควรฟังได้ ถ้าเป็นผลไม้ก็เป็นประเภทหัวปีที่ได้รับการบำรุงส่งเสริมอย่างถูกต้องดีงาม ประกอบกับดินฟ้าอากาศก็อำนวย

แต่อย่าลืมว่า กิเลสครั้งพุทธกาลกับกิเลสครั้งนี้เป็นภัยแก่สัตว์โลกเช่นเดียวกัน และต้องแก้ต้องถอดถอนด้วยธรรมเหมือนกัน นอกจากคนสมัยนั้นชอบธรรม ปฏิบัติธรรม แต่คนสมัยนี้เบื่อธรรม ชอบกิเลสตัวพิษภัยและสังสมกิเลส จึงไม่ค่อยสนใจและไม่สนใจ บำบอดรักษาตัวด้วยธรรม แล้วก็ไปทิ้งมรรคผลนิพพานให้คนสมัยโน้นครอง แต่คนสมัยนี้คว้าเอากิเลสความเบื่อธรรมมาแบกหาม ผลจึงต่างกันดังที่รู้ๆ เห็นๆ อยู่ ถ้าเป็นผู้สนใจในธรรมและปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว กิเลสต้องบรรลัยด้วยธรรมเหมือนครั้งพุทธกาลไม่อาจสงสัย ความจริงจึงอยู่ตรงนี้

การสร้างบารมี เราทุกคนก็สร้างด้วยกัน การให้ทาน เราพูดได้เต็มปากว่าชาวพุทธเรานี้เป็นนักทานมาแต่ดึกดำบรรพ์ ปู่ ย่า ตา ยาย พาให้ทานมาเป็นประจำ พวกเราเองก็ให้ทานเป็นประจำทุกวัน รู้สึกว่าไม่ขาดเลย การรักษาศีลก็มี แม้จะมีจำนวนไม่มาก.....ก็มีส่วนการเจริญเมตตาภาวนาเพื่อความสงบเห็นประจักษ์ใจนั้นอาจมีจำนวนน้อย แต่ก็มีเป็นคู่เคียงกันไปกับทานกับศีล จึงไม่ควรน้อยใจว่าตนมีบุญวาสนาน้อย ทั้งนี้เพราะบุญบารมีเราทั้งหลายสร้างมาเป็นประจำ วันหนึ่งอาจมองเห็นบุญบารมีของเราที่สร้างไว้แล้วเต็มอยู่ในทานบใหญ่คือ จิตตภาวนาไม่อาจสงสัย จึงกรุณาภูมิใจในบุญวาสนาของตน แม้จะยังไม่เห็นประจักษ์เวลานี้ แต่ก็พร้อมจะเห็นในวาระต่อไป

อย่างไรก็ตาม คุณงามความดีนั้นเมื่อเราทำอยู่แล้วย่อมเป็นความดีเสมอไป ท่านจึงสอนให้อบรมทางด้านจิตตภาวนา ซึ่งเหมือนกับการสร้างทานบใหญ่เอาไว้ เวลาน้ำไหลมาจากที่ต่างๆ ไม่ว่าทางด้านไหนๆ ก็ไหลลงมารวมที่ทานบใหญ่นั้นให้ปรากฏเต็มด้วยน้ำ

เป็นที่อาบตี๋มิใช่สอยอย่างสะดวกสบาย นี่จิตตภาวนาจึงเป็นเหมือนทำนบใหญ่ สำหรับรวมแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย จะมาจากทานที่เคยบำเพ็ญมาที่ปีก็เดือนก็กัปกัฏก็ตาม จะมารวมที่ใจดวงนี้ ซึ่งเป็นภาชนะใหญ่และสำคัญ ศีลรักษามากน้อย ตลอดเราเคยเจริญเมตตาภาวนา ก็มารวมอยู่ที่จิตตภาวนานี้แห่งเดียว เพราะจิตตภาวนาเป็นที่รวมแห่งกุศลทั้งมวล

พระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน การสร้างพระบารมีมามากน้อย พระองค์ยังไม่ทรงทราบว่าเคยสร้างมามากน้อยเพียงไร แต่พอได้สร้างทำนบอันใหญ่โตรโหฐานนี้สำเร็จลงด้วยจิตตภาวนาอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงปรากฏพระทัยเต็มด้วยน้ำ คำว่าน้ำหมายถึงมหากุศลอันอัศจรรย์เต็มอยู่ในพระทัยของพระพุทธเจ้า จึงสามารถแจกจ่ายบรรดาสัตว์ไม่มีวันบกกางสิ้นเปลืองไปเลย เต็มเปี่ยมอยู่ตลอดเวลา

กระทั่งวาระสุดท้ายจะปรินิพพาน ก็ประทานพระโอวาทแก่บรรดาสงฆ์สาวกและประทานศาสนธรรมไว้สำหรับพวกเราทั้งหลาย ได้อาบตี๋มลิ้มตาอ้าปากพูดศิลปะพุทธธรรมได้จนกระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้ได้แก่การประพฤติปฏิบัติตามธรรมท่านอย่างมีแบบมีฉบับ เช่นการให้ทาน ตามธรรมดาเราก็ไม่ทราบว่ามีผลอย่างไร แต่เมื่อมีธรรมะเป็นเครื่องแสดงบอกอยู่แล้ว เราก็เข้าใจว่าการให้ทานมีผลเช่นนั้น การรักษาศีลมีผลเช่นนี้ การเจริญเมตตาดีมีผลเช่นนั้น ๆ เราได้อาศัยธรรมะของพระพุทธเจ้าที่ประทานไว้ด้วยพระเมตตาสุดส่วนไม่มีใครเสมอในโลกนี้ ขึ้นชื่อว่าเมตตาแล้วพระพุทธเจ้าเป็นที่หนึ่ง จึงพอลิ้มตาอ้าปากได้ ไม่ถูกกิเลสมันปิดให้มืดมืดเสียทีเดียว

การแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกกว้างแคบขนาดไหน ใครจะมีภาระมากยิ่งขึ้นกว่าศาสดา ในหลักธรรมท่านกล่าวไว้มี ๕ ประการว่าเป็นพุทธกิจ คืองานประจำของพระพุทธเจ้ามีถึง ๕ ประการในวันคืนหนึ่ง ๆ คือ

ข้อ ๑. สายเชฐ ธรรมเทศน์ ตอนบ่ายสามโมงสี่โมงเย็นลงไปแล้ว ประทานพระโอวาทแก่ประชาชน นับแต่พระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี กุฎุมพี ตลอดพ่อค้าประชาชนคนธรรมดาลงมาโดยลำดับ ทางฝ่ายฆราวาส

ถัดจากนั้นไปก็ ปิโทเส ภิกขุโอวาท ประทานโอวาทแก่บรรดาพระสงฆ์เป็นประจำตามแต่พระสงฆ์เหล่านั้นจะมีภูมิบรรณภูมิธรรมสูงต่ำขนาดไหน สอนตั้งแต่ธรรมพื้น ๆ ขึ้นไปจนกระทั่งถึงวิมุติหลุดพ้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไม่มีอ้อมีอื่น เพราะมีเต็มอยู่ในพระทัยหมดแล้วบรรดาธรรมทั้งหลายที่นำมาสอนโลก พระองค์ได้บรรจุไว้แล้วด้วยความรู้แจ้งแทงตลอดไม่มีบกบกาง จึงทรงนามว่าเป็นศาสดาเอกของโลก

อหุตรตฺเต เทวปญฺหํ ตั้งแต่หกทุ่มล่วงไปแล้ว ทรงแก้ปัญหาและเทศนาสอนเทวบุตรเทวดา อินทร์พรหมทั้งหลายที่มาจากชั้นต่างๆ ทรงแก้ทั้งปัญหาการไต่ถามของเทวดาทั้งหลาย ทั้งประทานพระโอวาทให้เทวดาทั้งหลายได้รับประโยชน์ทั่วถึงกัน

พอตอนปัจฉิมยามล่วงไปแล้ว ท่านกล่าวไว้เป็นบทบาลีว่า ภพฺวาภพฺเว วิโลกานํ ทรงเล็งญาณดูสัตว์โลกผู้มีอุปนิสัยปัจจัยที่ควรจะได้รู้ธรรมรู้ธรรม คือบรรลธรรมเฉพาะอย่างยิ่งอหัตถธรรม แต่ชีวิตอันตรายจะถึงตัวผู้นั้นในไม่ช้า เมื่อตื่นเข้าขึ้นมาพระองค์ก็เสด็จไปโปรดคนนั้นก่อน เพราะจะขาดผลประโยชน์อันใหญ่หลวงและอัศจรรย์เกินโลกไปเสียที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งชาติ พอที่จะรับผลประโยชน์อันอัศจรรย์ภายในจิตใจ ก็พอดีอันตรายเป็นความตายนี้จะเข้ามาถึงเสียก่อน หากพอแก้ไขได้ พระพุทธเจ้าก็รีบเสด็จไปโปรดคนนั้นก่อน จนได้สำเร็จอหัตถมรรคอรหัตผลเต็มภูมิแล้ว ก็ปล่อยไปตามสภาพแห่งสังขารธรรมซึ่งเป็นกอง อนิจจัง ทุกขัง อนตฺตา เช่นเดียวกับโลกทั่วๆ ไป นี่เป็นข้อที่ ๔.

บุพฺพญฺเห ปิณฺฑปาทญฺจ ตอนเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ ในครั้งพุทธกาลนั้นท่านโปรดสัตว์จริง ๆ ไปไม่มีความมุ่งหวังปัจจัยไทยทานโลกามิสใด ๆ กับบรรดาประชาชน ทรงโปรดสัตว์ด้วยพระเมตตาสงสารทางน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แม้สาวกท่านก็เป็นแบบเดียวกัน มีความสงสารสงเคราะห์เพื่ออนุเคราะห์เขา เขาได้ให้ทานมากน้อย เขาได้พบได้เห็นท่านช่วงเวลาชั่วเวลาที่เรียกว่า สมณานญฺจ ทสฺสนํ การเห็นสมณะเป็นมงคลอันสูงสุด ในขณะนั้นเขาก็ได้เห็นสมณะผู้เป็นมงคลอันสูงสุด เป็นสมณะที่สูงส่งด้วยได้แก่สมณะที่สี่ คืออรหัตบุคคลหรืออรหัตภิกษุ

คำว่าสมณะนั้นมีอยู่สี่ สมณะที่ ๑ คือพระโสดา สมณะที่ ๒ คือ พระสกิทาคา สมณะที่ ๓ คือพระอนาคา สมณะที่ ๔ คือพระอรหัตบุคคล เขาทั้งได้เห็นทั้งได้ยินการรับสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งจากพระพุทธเจ้า ทั้งได้ให้ทานแก่สมณะผู้สงบกาย วาจา ใจ เป็นผู้ล้อยบาปเสียแล้วโดยสิ้นเชิงภายในใจ มีใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ

ท่านไปบิณฑบาตเพื่อโปรดสัตว์จริง ๆ อนุเคราะห์เขาจริง ๆ เขาให้ทานมากน้อยเพียงไรก็เป็นผลเป็นประโยชน์แก่เขา เพราะท่านเป็น บุณฺญกฺเขตฺตํ โลกสุส เป็นเนื่อานบุญของสัตว์โลกอย่างแท้จริง ไม่มีเนื่อานบุญใดยิ่งไปกว่า ครั้งพุทธกาลท่านทำจริงจังอย่างนั้น จนเห็นผลเป็นที่พึงพอใจ พระพุทธเจ้าของเราท่านทรงบำเพ็ญพระองค์ต่อสัตว์โลกโดยสม่ำเสมอคือพุทธกิจห้าไม่ทรงละ นอกจากจะทรงงดตามเหตุการณ์อันควรงดในบางกาลเท่านั้น

ความลำบากลำบากใครจะเกินพระพุทธเจ้า นับตั้งแต่การบำเพ็ญจนกระทั่งตรัสรู้ก็เป็นความลำบากทรมานมากอยู่แล้ว พอได้ตรัสรู้ถึงขั้นความเป็นศาสดาของโลกแล้ว ก็ทรงทำหน้าที่แห่งความเป็นศาสดาด้วยพระเมตตาสั่งสอนสัตว์โลกทั้งใกล้ทั้งไกล สามโลกธาตุพระองค์เป็นครูสั่งสอนทั้งนั้น

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า สตฺถา เทวมนุสฺसानิ พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คำว่าเทวดาก็ตั้งแต่ชั้นต้น รุกขเทวดาขึ้นไปจนถึงท้าวมหาพรหมในแหล่งโลกธาตุนี้เป็นลูกศิษย์ของตถาคตทั้งสิ้น ไม่มีใครที่สามารถเป็นครูของศาสดาได้ เพราะฉะนั้น ในพุทธคุณบทยี่สิบประการที่เราทั้งหลายได้เห็น ได้ยินอย่างเด่นชัด ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นครูทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

คนสามารถที่จะเป็นครูแห่งเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายได้ จะเป็นคนประเภทใดถ้าไม่เป็นคนประเภทเหนือโลกเหนือไตรภพ คือพระพุทธเจ้า ทรงบรรลุลูกคุณธรรมที่เป็นธรรมเหนือโลกแล้วจึงเป็นบุคคลเหนือโลก ทรงสามารถสั่งสอนโลกได้อย่างเต็มภูมิเรื่อยมานี้พูดถึงความลำบาก พระองค์ไม่ทรงสนพระทัยในความลำบากยิ่งกว่าอยากให้สัตว์โลกทั้งหลาย ได้รับผลประโยชน์จากพระองค์เท่าที่พวกเขาจะสามารถรับได้ และเท่าที่พระกำลังของพระองค์จะอำนวยทางสุขภาพ บรรดาสาวกทั้งหลายก็ดำเนินตามแบบนั้นเรื่อยมา

ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงไว้ก็ดี พระสาวกทั้งหลายทรงไว้ก็ดี เป็นศาสนาแท้ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีบิ่น สมบูรณ์เต็มที่ในศาสนธรรม ดังที่ว่าไปบิณฑบาตนั้นแหละโปรดสัตว์โลกโปรดจริง ๆ ไม่มีความคิดทางโลกามิสของโลกแฝงขึ้นมาภายในจิต

ดังมีในตำนาน จะเล่าให้ฟังเป็นข้อประกอบเพียงย่อ ๆ ว่า มีภิกษุองค์หนึ่ง ท่านยังไม่ได้สำเร็จพระอรหันต์ แต่จิตใจของท่านมีภูมิธรรมน่าชมเชย ขณะที่ก้าวออกจากสถานที่ที่บำเพ็ญไปบิณฑบาต จิตรู้สึกแยบขึ้นมาว่า วันนี้ประชาชนเขาจะเอาอาหารอันประณีตบรรจงอย่างไรใส่บาตรให้เราบ้าง เมื่อจิตใจเพียงแยบขึ้นมาสัมผัสด้วยความโลภอันเป็นกิรยาของคนละโมภโลกมาก ไม่ใช่กิรยาของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อกำจัดกิเลสอาสวะ ท่านทราบทันที ท่านเลยหยุดและกลับในขณะนั้น ไม่ไปบิณฑบาตเลย ท่านตัดกิเลสตัวโลกตัวนี้โดยไม่ไปบิณฑบาต วันนั้นท่านไม่ฉัน วันหลังจะเริ่มไปบิณฑบาต ท่านคอยสังเกตกิเลสตัวโลกมากไม่มีเมื่องอิมพอนี้จะแสดงขึ้นอย่างไรหรือไม่ กิเลสตัวนี้ก็เลยหมอบไม่กล้าแสดงตัว ท่านจึงไปบิณฑบาตด้วยความเป็นธรรมทั้งไปทั้งกลับตลอดสาย นี่เล่าท่านบิณฑบาตในครั้งนั้นท่านโปรดสัตว์จริง ๆ

มาสมัยทุกวันนี้มันตรงกันข้าม เลยกลายเป็นสัตว์โปรดพระเสียแล้ว เพราะเหตุไร เราไม่ทำเป็นจริงเป็นจังตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า มันก็กลายเป็นโลกไปเสีย ผู้ทรง ศาสนากลายเป็นโลกมันร้ายกว่าโลกไปอีก ฉะนั้น เราผู้ปฏิบัติจึงต้องทำจริงทำจังตาม หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผลที่พึงได้รับนั้นไม่ต้องสงสัย คำกล่าวไว้ในธรรมว่า อกาลิโก นั้นไม่มีกาลเวลา พร้อมแสดงผลแก่ผู้ปฏิบัติจริงอยู่เสมอ ไม่มีกาลสถานที่

ในธรรมคุณท่านกล่าวไว้ว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระ ภาคตรัสไว้ชอบแล้ว คำว่าชอบ ชอบทุกแง่ทุกมุมในข้อธรรมข้อธรรมทุกชั้นทุกตอน ตั้งแต่ ธรรมชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน เป็นเข็มทิศทางเดินอันถูกต้องถึงจุดหมาย ปลายทางได้ด้วยกันหมด เพราะ สุวากุขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบนี้

ผู้ปฏิบัติตามจึงกลายเป็น นิยยานิกธรรม นำกิเลสตัณหาอาสวะที่เป็นข้าศึกอยู่ ภายในจิตใจของตนออกพ้นจากตัวไปได้โดยลำดับ จนกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ พ้นจากทุกข์ไป ได้โดยสิ้นเชิงเพราะ นิยยานิกธรรม ในบทธรรมคุณท่านกล่าวไว้ดังนี้

สนฺทิกฺขุจฺโถ ผู้ปฏิบัติธรรมจะพึงรู้เห็นเองภายในใจของตน เพราะใจเป็นผู้ปฏิบัติใจ เป็นผู้บงการในการปฏิบัติ ใจเป็นผู้บงการในการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่างๆ ในการละการ ถอนกิเลสประเภทต่างๆ ใจเป็นผู้ละ ใจเป็นผู้ถอน ใจเป็นผู้ต่อสู้ ใจเป็นผู้อดทน เมื่อต่อสู้ ไม่ท้อถอยปล่อยวาง กิเลสหมดไปมากน้อย ใจจึงเป็นผู้ทราบ กิเลสหมดไปมากน้อย ธรรม ก็ปรากฏขึ้นในขณะเดียวกัน พอกิเลสสงบตัวลงไปหรือหมดลงไปโดยลำดับ ธรรมก็ปรากฏ ขึ้นโดยลำดับ พอกิเลสหมดไปโดยสิ้นเชิง ธรรมก็แสดงขึ้นเต็มที่ภายในใจอย่างเต็มดวง จึง เรียกว่า สนฺทิกฺขุจฺโถ รู้อยู่ที่ใจนี้ ไม่ได้รู้อยู่ในกาลนั้นในสมัยนี้

ธรรมไม่มีกาลไม่มีสมัย เป็นความจริงอยู่ตลอดเวลาภายในจิตใจ เช่นเดียวกับกิเลส ซึ่งมีอยู่ในหัวใจคน ไม่ขึ้นอยู่กับกาลกับสมัย ไม่ขึ้นอยู่กับคำว่าหญิงว่าชาย ความโลภ ต้อง เป็นความโลภในหัวใจ ความโกรธต้องเป็นความโกรธในหัวใจ ความหลงต้องเป็นความ หลงในหัวใจ ราคะตัณหาความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมต้องเป็นกิเลสประเภทนั้นๆ อยู่ภายในจิตใจ ไม่มีวันมีคืนยืนเดินนั่งนอน เพราะฉะนั้น การประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อแก้กิเลสปฏิบัติ เมื่อไร แก้เมื่อไร ต่อสู้กันเมื่อไร ก็เรียกว่าเราขึ้นสนามรบเพื่อชัยชนะเมื่อนั้น ด้วยเครื่องมือ คือหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทรงมอบให้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำ เหมาะสมกับการ ปราบปรามกิเลสทุกประเภทให้สิ้นซากภายในหัวใจ เป็น สนฺทิกฺขุจฺโถ เต็มภูมิจิตภูมิธรรม ขึ้นมา

อากาลโก ไม่ต้องไปเลือกกาลไม่เลือกสมัย อย่าให้กิเลสมันหลอกลวงว่า สมัยโน้น ท่านตรัสรู้ธรรมบรรลุธรรมจำนวนมากน้อยเท่านั้น ๆ มาสมัยนี้ธรรมไม่มี มีแต่ศาสนธรรม มีแต่ชื่อของธรรมเท่านั้น องค์ธรรมไม่มี อย่างนี้เป็นความเข้าใจผิดตามกิเลสและเป็นเรื่อง หลอกลวงจากกิเลสโดยตรง ในการจะบำเพ็ญความดี

แต่การสั่งสมกิเลส กิเลสไม่เห็นบอกว่าเวลานี้กิเลสหมดสมัยไปแล้ว เหมือนกับ ธรรมที่หมดสมัยไปแล้วแต่ครั้งพุทธกาลโน้น ในครั้งนี้กิเลสก็ไม่มี ธรรมก็ไม่มี เพราะหมด สมัยไปตาม ๆ กัน อย่างนี้กิเลสไม่เห็นบอกไว้เลย กิเลสคงเป็นกิเลสวันยังค่ำ ความโลภถ้า เกิดขึ้นภายในใจ ก็แสดงความกระวนกระวายให้เดือดร้อนไปหมด หากความอึดพ้อไม่ได้ คนนั้นตายด้วยความหิวความโหย เพราะความอยากนั้นแหละมันฆ่าตัวเอง ความโกรธก็ตัว ดำตัวแดงขึ้น ทั้งครั้งนั้นครั้งนี้เหมือนกัน เป็นไฟได้ด้วยกันทั้งครั้งนั้นทั้งครั้งนี้

เราจึงไม่ควรเลือกกาลที่จะปฏิบัติต่อกิเลสประเภทต่าง ๆ ชำระกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยอรรถด้วยธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นอากาลิโกธรรม หากกาลหาเวลาไม่ได้ ใครนำมาใช้ เมื่อไรต้องได้ผลได้ประโยชน์ตลอดไปไม่เลือกกาลสถานที่

เอหิปสฺสโก ธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไปทั้งภายนอกทั้งภายใน ให้เห็นได้อย่าง ชัดเจน ท่านจึงบอกว่า เอหิ ท่านจงน้อมจิต ย้อนจิตเข้ามาสู่ภายในตัวของท่านนี้ เอหิ นั้นนะ

ให้พิจารณาดูเรื่องชาติปี ทุกขา, ชราปี ทุกขา, มรณมุปี ทุกข์ อริยสัจจ์ ชาติ ความเกิดก็อยู่ที่กายนี้ ชราความแก่ก็อยู่ที่กายนี้ มรณะ ความเจ็บไข้ได้ป่วยถึงขั้นตายมันก็มี อยู่ภายในกายนี้ ให้เห็นสิ่งที่เป็นภัยต่อตัวเอง อย่าได้เพลิดได้เพลินลิ้มเนื้อลิ้มตัวจนไม่รู้จัก ยับยั้งชั่งตวงกระทั่งวันตาย ตายไปด้วยความหิวความโหย ด้วยอำนาจกิเลสจุดลากไปจน ถลอกปอกเปิกหาที่ยับยั้งไม่ได้ ตายแล้วก็หาที่อยู่อาศัยไม่ได้ เพราะตนไม่ได้สร้างคุณงาม ความดีอันเป็นที่ยึดที่เกาะไว้ เนื่องจากเชื่อกิเลสเสียจนเกินไป จนหมดเนื้อหมดตัว บทถึง คราวจำเป็นกิเลสมันไม่เหลือบมองเลย ปล่อยให้จมไปเพราะพิษของมัน เอหิปสฺสโก ควร พิจารณาย้อนเข้ามาสู่ตัวเราดังที่อธิบายมานี้ จะตรงกับความจริงซึ่งมีอยู่ในตัวเราอย่าง สมบูรณ์อยู่แล้ว

ในทางปริยัติท่านกล่าวไว้ว่า เอหิปสฺสโก สามารถประกาศคนอื่นให้มาดูธรรมของ จริงได้ เมื่อพูดให้ถึงใจ จะไปประกาศใครให้มาดูธรรมของจริงได้ละ ธรรมของจริงที่คนอื่น จะควรเชื่อได้อยู่ที่ไหนเวลานี้ ถ้าเอาให้จริงให้จริงก็ตัวเองเป็นผู้ปฏิบัติ พระพุทธเจ้าแสดงว่า ทุกข์ อริยสัจจ์ มีอยู่ที่ไหน ถ้าไม่อยู่ภายในใจของคนเวลานี้ ของเราเวลานี้ ไม่ดูที่กายที่ใจ

ของตนที่แสดงทุกข์ขึ้นมาตลอดเวลาจะดูที่ไหน และจะประกาศธรรมของจริงที่ไหนให้คนอื่นทราบให้คนอื่นเชื่อได้ เพราะธรรมเป็นนามธรรม ไม่ใช่วัตถุพอจะนำออกโชว์แบบโลกๆ โชว์กันนี่นา เอหิปัสสิโก ให้ย่อนจิตของท่านเข้ามาดูธรรมของจริงที่กายที่ใจนี้ ธรรมท่านมุ่งบอกตัวเองผู้ปฏิบัติให้ย่อนจิตเข้ามาดูตัวนี้นี่นา จงจับปลาในสุม คือกาย คือใจนี้ชี้ ไปประกาศลมๆ แล้งๆ ที่ไหน เดี่ยวเขาจะ หาวว่าบ้าศาสนาจะว่าไม่บอก

ความลำบาก ความทรมานกายใจ ก็เพราะสาเหตุได้แก่ สมุทัย คือตัวกิเลส ผลผลิตขึ้นมาให้ได้รับความเป็นทุกข์ทรมานต่างๆ เราจะเอาอะไรเป็นเครื่องดับมันให้สิ้นซากไป นอกจากธรรมแล้วไม่มี จงนำมรรคเข้ามา มคฺค อริยสจฺจํ มาตັบ ทุกฺขํ อริย สจฺจํ และสมุทัย อริยสจฺจํ ดับด้วยมรรค ได้แก่ทาน ศีล ภาวนา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อเข้าไปได้แก่สติกับปัญญาเป็นสำคัญ

แก้ทุกข์กับสมุทัยแก้ที่ตรงนี้ มันทำทนายอยู่ที่นี่ ทุกข์ก็ปรากฏอยู่อย่างเต็มตัว ให้อู้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะกลางวันกลางคืน จุดตะเกียงดูไม่ดูก็รู้ กลางวันก็รู้ได้ กลางคืนก็รู้ได้ เจ็บขึ้นที่กายตรงไหน อวัยวะส่วนใด ความทุกข์เกิดขึ้นภายในจิตใจ เกิดขึ้นขณะใดมากน้อยเพียงไร เกิดขึ้นเพราะเหตุผลกลไกอันใด มันก็เกิดที่ใจ ไม่จำเป็นต้องจุดไฟหรือเปิดไฟฟาดูมันก็เห็น เพราะทุกข์สมุทัยแสดงตัวทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีเวล่ำเวลา มันเป็นอกาลิโกของมันอยู่อย่างนั้น ดูเวลาไหนก็เห็นอย่างชัดเจน ถ้าสนใจดูด้วยความอยากรู้ อยากละ ต้องเห็น ต้องรู้ ต้องละได้ เพราะเป็นสิ่งที่ควรรู้ได้ เห็นได้และละได้ตลอดไป ไม่งั้นพระพุทธเจ้าไม่สอนให้ดูให้รู้ให้ละ

ท่านจึงสอนว่า เอหิปัสสิโก ให้ย่อนจิตเข้ามาดูความจริงที่เป็นอยู่กับกายกับใจของเราทุกวันเวลาด้วยสติปัญญา จะสามารถรู้แจ้งแทงทะลุความจริงทั้งหลายนี้ด้วยอำนาจแห่งสติปัญญา พ้นไปไม่ได้เลย เมื่อสติปัญญามีความสามารถแก่กล้าเต็มที่แล้ว ย่อมสามารถตัดตัวสมุทัยอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้ขาดไปโดยลำดับ นิโรธ คือความดับทุกข์ จะดับไปตามลำดับแห่งมรรคที่มีกำลังตัดกิเลสขาดไปเป็นตอนๆ เมื่อมรรคมีกำลังเต็มที่แล้วก็สามารถดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิโรธ เต็มภูมิ

นั่นแหละท่านว่า สนฺทิฎฺฐิโก เห็นเอง ก็เห็นที่นี้ เอหิปัสสิโก ให้ย่อนจิตเราเข้ามาดูที่นี้ จะสามารถประกาศธรรมของจริงที่รู้เห็นอยู่กับใจนี้ให้คนอื่นเข้าใจและเชื่อได้สนิทใจ เอหิปัสสิโก ท่านจงมาดูธรรมของจริง ธรรมของจริงนั้นอยู่ที่ไหน แม้ตัวเองก็ยังงงงันอันตู่เหมือนไก่ตาแตก ใครจะมาดูธรรมของจริงได้ เดี่ยวเขาจะหาวว่าบ้าไปนั่น เดินไปไหนไป บิณฑบาตก็ว่า มาดูนะ ธรรมของจริงอยู่กับอาตมา อาตมารู้ธรรมของจริงแล้ว อย่างนี้เขาจะ

เรียกว่าพระนี่วิปริตไปแล้วนี่ เขากำลังจะใส่บาตรก็จะแผ่นดินกันหมดแหละ เพราะพระประกาศให้เขามาดูธรรมของจริงที่มีอยู่ในตัว ทั้งๆ ที่ตัวก็ยังไม่รู้ ตัวก็ยังไม่เห็นธรรมของจริงนั้น จะประกาศคนอื่นให้เขามาดูธรรมของจริงในตัวได้อย่างไร

เพื่อความเหมาะสมกับความจริงแห่งธรรม ตัวเองต้องย้อนจิตเข้ามาดูตัวของตัว สมกับว่า เอหิ ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนสาวก และธรรมนี้เป็นเครื่องสอนคน ตนเป็นผู้สอน ตนก็สอนว่า ท่านจงย้อนจิตเข้ามาหาตัวเอง เป็นคำเตือนเจ้าของให้ย้อนจิตเข้ามาดูจุดที่ธรรมมีอยู่ ทั้งสมุทัย ทั้งทุกข์ ทั้งนิโรธ ทั้งมรรค มีอยู่ในภายในใจของตนนี้ ดูที่ตรงนี้จะรู้ แจ่มแจ้งแทงตลอดในสถานที่เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงรู้เห็นมาแล้ว ไม่ผิดกันแม้กระเปียดหนึ่งเลย อกาลิโกก็ได้กล่าวแล้ว

ปัจจุบัน เวทิตพโพ วิญญูหิ บรรดาท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้แจ้งเห็นจริงขั้นที่ใจนี้ โดยเฉพาะ ใจเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมทั้งหลาย ธรรมจะปรากฏขึ้นมากน้อย ปรากฏขั้นที่ใจ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านนำธรรมออกมาจากใจของท่านมาสั่งสอนพวกเรา เพราะฉะนั้น จงตัดแปลงภาชนะของตนให้ดี ได้แก่ใจ จะเป็นที่สุดสมควร ธรรมทั้งหลายจะปรากฏขึ้นมาที่ใจนั้นแห่งเดียว ไม่ปรากฏในที่อื่นใด

สมาธิธรรมซึ่งเคยได้ยินแต่ชื่อ ก็จะปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาที่ใจของนักปฏิบัติ ไม่ว่าสมาธิขั้นใด ขณิกสมาธิก็ดี อุปจารสมาธิก็ดี อัปปนาสมาธิก็ดี จะปรากฏขั้นที่ใจของผู้ นั้นให้ได้ชมด้วยข้อปฏิบัติของตน ปัญญาขั้นใดก็ตามตั้งแต่ตรุณวิปัสสนาได้แก่ปัญญาขั้นอ่อน พิจารณาความเกิดแก่เจ็บตายซึ่งมีอยู่ในร่างกายของตน และทั่วโลกธาตุเป็นอย่างไร เดียวนี้หมด พิจารณาตรงไหนก็ได้ประสับประสานกันทั้งข้างนอกข้างใน จนถึงปัญญาขั้นแก่กล้าสามารถจะปรากฏเป็นตัวจริง ความจริงขึ้นมาที่ใจนี้

ตั้งสติปฏิฐานที่ท่านกล่าวไว้ว่า อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา กาเย กายานุปัสสี วิหฺรติ อย่างนี้เป็นต้น พิจารณาทั้งภายนอก พิจารณาทั้งภายในด้วยสติปัญญาอันแหลมคมย่อมจะสามารถทราบได้ หรือรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในตัวของเรานี้ด้วยปัญญา หนีปัญญาไปไม่พ้น

ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุผู้ปฏิบัติ จึงควรสนใจกับสมาธิและปัญญาให้มีความเท่าเทียมหรือเสมอกันนั้นแลเป็นของสำคัญ นั่งอยู่ก็ให้มีความเพียร เดินอยู่ก็ให้มีความเพียร อย่าสักแต่ว่าเดิน เดินจงกรม เดินวันยังค่ำก็ตาม ถ้าหาสติหรือปัญญาความรู้ ความพินิจพิจารณา สติความระลึกตัวอยู่ในขณะนั้นไม่ได้แล้ว จะเดินทั้งวันทั้งคืนก็สักแต่ว่าเดินเหมือนกับโลกเขาเดินกัน เขามีแข่งมีเขาเขาเดินกันได้ทั้งนั้นแหละ ยิ่งสุนัขด้วยแล้ว

มันมีตั้งสี่ขา ไม่ว่าจะแต่เพียงเดิน มันวิ่งก็ได้....สุนัขนะ ยังไม่เห็นมันประเสริฐอะไร ยังเป็นสุนัขขุ่นนั้นแล เพราะมันเดินตามภาษาสุนัข วิ่งตามภาษาสุนัข เราเดินจงกรมตามภาษาของคนไม่มีสติก็จะเกิดผลเกิดประโยชน์อะไร

คำว่าความเพียร พระพุทธเจ้าทรงมุ่งถึงสติกับปัญญาที่จดจ่อต่อหน้าที่การงานของตนและพิจารณาด้วยปัญญาอยู่โดยสม่ำเสมอ ตามกาลอันควรที่จะนำปัญญามาพิจารณา ท่านจึงเรียกว่าความเพียร ความเพียรประเภทนี้แลเป็นความเพียรที่จะปราบปรามกิเลสให้หมดไปจากจิตใจได้ ไม่ใช่ความเพียรสักแต่ว่าเดินจงกรม เดินไปเดินมาจิตใจไม่จดจ่อกับงานของตนเลย นั่งก็นั่งเถ่อ นั่งหลับ นั่งสัปหงกงงัน อย่างนี้ใครก็นั่งได้สัปหงกงงันได้ มีเต็มไปหมดในวงนักปฏิบัติภาวนาเราอย่าเข้าใจว่าจะไม่มีเลย นี่ยิ่งจะมีมากกว่าเวลาตั้งสติ มีปัญญาพิจารณาเสียอีกในขั้นเริ่มแรกแห่งการฝึกหัดภาวนา ผมเองก็เคยเป็นมาแล้วนี่ จึงได้นำมาพูดให้เพื่อนฝูงฟังเพื่อระวังตัวให้ดี อย่าให้กิเลสตัวเหล่านี้มาแย่งไปกินหมด ยังเหลือแต่ร่างพระกรรมฐาน

ถ้าหากว่าความสัปหงกงงันมันเป็นมรรค หรือมันเป็นเครื่องสังหารกิเลสตายได้แล้ว ใครๆ กิเลสก็ตายไปด้วยกันทั้งนั้น เพราะพอจะเริ่มนั่งภาวนามันก็เริ่มสัปหงกไปด้วยกันนะคนเรา เวลานั่งฟังเพลง ดูลิเก ละคร สิ่งที่เพลิดเพลินนั้น โอ๊ย ทั้งร้องทั้งฮาขยับไปหมดยิ่งกว่าเสียง.....ลืมนื้อลืมตัว ลืมเป็นลืมตาย พอจะนั่งภาวนาให้จิตมีความสงบเย็นบ้าง ก็ง่วงเหงาหาวนอนสัปหงกงงันไปเสีย เมื่อสติไม่มีมันก็ต้องสัปหงก หลังจากนั้นมันก็หลับเท่านั้นเอง มันจะพาไปสวรรค์นิพพานที่ไหนนอกจากเสือกกับหมอนนะ

ความไม่มีสติในการภาวนาจึงไม่จัดว่าเป็นความเพียร จะเดินจงกรมอยู่ก็สักแต่ว่าเดิน นั่งภาวนาอยู่ก็สักแต่ว่านั่ง อิริยาบถต่างๆ ถ้าไม่มีสติปัญญาเป็นผู้กำกับงานอยู่แล้วไม่เรียกว่าความเพียร ความเพียรของพระพุทธเจ้าที่ประทานไว้ นั่นคือ ความเพียรที่สัมปยุตด้วยสติและปัญญา เป็นความเพียรที่จะทำกิเลสให้เหือดห่างไปจากจิตใจได้จริงๆ ไม่ใช่สักแต่ว่าความเพียร สักแต่ว่าชื่อ สักแต่ว่าชนบประเพณีเฉยๆ

เพราะศาสนาไม่ใช่ศาสนาประเพณี ไม่ใช่ศาสนาสักแต่ว่า เป็นศาสนาออกมาจากพระพุทธเจ้าองค์วิเศษอย่างแท้จริง การสั่งสอนพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอย่างแท้จริง ผู้ปฏิบัติจะมาทำเพียงลุ่มๆ ดอนๆ เพียงเป็นประเพณี เพียงเป็นกิริยาเท่านั้น เข้ากันกับหลักศาสนธรรมไม่ได้เลย

ด้วยเหตุนี้การแก้กิเลสทุกประเภทจงแก้ด้วยความตั้งใจ มีสติเป็นสำคัญมาก เราจะกำหนดจิตให้สงบ ก็ให้มีสติ หลังจากการใช้ทางสมณะเพื่อเป็นความสงบของใจ จะใช้คำ

บริการมใดก็ให้มีความแน่วแน่ มีสติจดจ่อต่อคำบริการมนั้น ก็พ้นความสงบไปไม่ได้ เพราะใจนี้ที่ออกแวกคลอนแคลนก็ด้วยอำนาจของกิเลสจุตลากไปทางโน้นจุตลากไปนี้ เมื่อธรรมเข้าระงับดับกันหรือต่อสู้ต้านทานกัน จิตใจมีที่ยึดกับบรรดกับรรดมก็เข้าสู่ความสงบเย็นได้ นี้เรียกว่า สมาธิ เป็นผลขึ้นแล้วภายในใจของเรา แต่ก่อนเคยได้ยินแต่ชื่อตามตำรับตำรา หาตัวจริงของสมาธิแท้ไม่เจอ แล้วก็มาเจอที่ใจเรานี้เป็นสมาธิ คือความสงบแน่วแน่ภายในจิตใจ หรือมีรากฐานอันสำคัญมั่นคงอยู่ภายในใจ เรียกว่าสมาธิ

ปัญญา ได้แก่การคลี่คลายพิจารณา เฉพาะอย่างยิ่ง คลี่คลายดูรูปกายรูปธาตุของเราในนี้แหละ รูปธาตุรูปขันธ์อันนี้เป็นเบื้องต้นแห่งวิปัสสนา พิจารณาตั้งแต่ความเกิดตกออกมาจากท้องแม่ แม้แต่อยู่ในท้องก็เป็นทุกข์อยู่แล้ว ถูกขังอยู่นั้นเก้าเดือนสิบเดือนคนเราจะไม่เป็นทุกข์อย่างไร อย่างนักโทษ มั่นกว้างขนาดไหนสถานที่อยู่ของเขา เขายังได้รับความทุกข์ความลำบากมากมาย เราอยู่ในท้องของแม่มาเป็นเวลาเก้าเดือนสิบเดือนนี้ทุกข์หรือไม่ทุกข์ใครจะกล้าปฏิเสธได้ เพราะเป็นความจริงเต็มทีเดียวกันทุกราย ถ้าจะพิจารณาย้อนหลังให้เห็นตามความจริงของตัวเองที่เป็นมา ต้องเห็นความจริงโดยปิดไม่อยู่ อยู่ในท้องแม่กว้างขนาดไหน ท้องแม่ของเรานั้นนะ ใครก็เกิดมาจากท้องแม่ด้วยกัน

ดูซิ ความทุกข์เป็นยังงเวลาอยู่ในท้องแม่นั้นนะ ทุกข์ขนาดไหน เวลาตกคลอดออกมาก็ออกมาจากช่องแคบจนสลบไหล พ้นจากความสลบไหลเรียกว่ารอดตายขึ้นมาแล้ว เราจึงได้มาเป็นคน แต่คนอื่นที่มองดูก็ตีอกตีใจว่าลูกของเจ้าเกิด ลูกของแกเกิด ลูกของท่านเกิด แหมดีอย่างนั้นอย่างนี้ ดินนั้นนะมันมองแต่เผิน ๆ มองดูแบบแหงนหน้าขึ้นบนฟ้าโน้น ไม่ได้มองดูแม่ผู้ทำการคลอดและทารกผู้ตกคลอด ซึ่งกำลังจะตายไปด้วยกันในขณะนั้น ผู้ที่รอดความตายออกมานั้นนะ บางรายตายในท้องก็มี บางรายตายในช่องแคบก็มี นอกจากนั้นก็สลบไหลออกมา ไม่รู้เนื้อรู้ตัว นั้นมันทุกข์ขนาดไหน นี่พูดถึงชาติปี ทุกขามันทุกข์อย่างนี้ มันรอดตายด้วยกันทั้งแม่ทั้งลูก บางรายแม่ตาย ลูกไม่ตาย บางรายลูกตาย แม่รอดตาย บางรายตายไปด้วยกันทั้งแม่ทั้งลูก นี่มันทุกข์ขนาดไหนพิจารณาซิ

ถ้าเราพิจารณาให้เห็นตามหลักของปัญญาที่พระพุทธเจ้าทรงรู้อันจริงเห็นจริงสอนไว้ ก็จะต้องเห็นภัยแห่งความเกิด แห่งการตกคลอดออกมาอย่างถึงใจ และเข็ดหลาบไปตาม ๆ กัน ไม่มีใครจะกล้าหาญต่อความเกิดแหละ และไม่มีใครกล้าหาญอยากเข้าไปนอนขดไขแบกความทุกข์ทรมานอยู่ในท้องแม่ได้อีก หลังจากผ่านช่องแคบจนรอดตายมาแล้ว แม้แต่แม่เองก็ไม่กล้าจะให้ลูก ๆ ทั้งหลายกลับเข้ามานอนอยู่ในท้องแม่อีก เพราะความเข็ดหลาบคาบเส้นหญ้าอย่างถึงใจด้วยกัน

แม่เกิดมาแล้ว ตั้งแต่วันเกิดมาเป็นยังไง ต้องเยียวรักษากันตลอดเวลา ปัจจัยทั้งสี่ไม่ได้เลย เครื่องนุ่งห่มต้องปกปิดให้ตั้งแต่ขณะตกคลอดออกมา ยาแก้โรคแก้ภัยอาหารมีนมแม่เป็นต้น ต้มมากินมาตั้งแต่บัดนั้นตลอดมาจนเติบโตและกระทั่งบัดนี้ปล่อยไม่ได้ ตายจริงๆ ถ้าปล่อย คนๆ หนึ่งหมดไปก็ล้านก็แสนถ้าคิดเป็นเงินเป็นทอง เพราะปัจจัยทั้งสี่ได้แก่เครื่องนุ่งห่มใช้สอยเสื้อผ้าอาหารต่างๆ และอาหารการบริโภคเครื่องอุปกรณ์การใช้ของแต่ละคนๆ มีมากมายและหมดมากน้อยเพียงไร ล้วนแต่เอามาเยียวยากองทุกซี้ให้พออยู่ได้นั่นเอง ไม่งั้นมันตายไปนานแล้ว ตายแต่ขณะแรกเกิดโน้นแล ใครจะมีธาตุขันธ์เหนือโลกมาจากไหนกันพอจะทนทานได้

ถ้าเราจะเทียบความทุกข์ที่เราบรรเทาทุกข์อยู่ทุกวัน ก็เหมือนกับคนที่เอาถ่านไฟที่เต็มไปด้วยไฟวางไว้บนฝ่ามือ ถ้าวางไว้บนฝ่ามือนานๆ ฝ่ามือก็ต้องถูกลวกร้อนเป็นกำลังทนไม่ไหว จึงต้องโยนขึ้นบนอากาศบ้างแล้วปล่อยให้ตกลงมาบ้าง พอได้บรรเทาชั่วขณะๆ จนกระทั่งถึงสถานที่ปลงที่ทิ้งถ่านไฟนั้น นีร่างกายของเราก็ต้องรับประทานบ้าง พุดง่าย ๆ ก็ว่าต้องกิน ต้องนอน ต้องขับ ต้องถ่าย ต้องเดิน ต้องนั่ง เปลี่ยนอิริยาบถอยู่ตลอดเวลาอยู่อย่างนั้นตลอดมา ซึ่งเหมือนกับโยนถ่านไฟขึ้นบนฟ้าพอได้บรรเทา บรรเทาด้วยการหลับนอน บรรเทาด้วยการรับประทาน ระวังความหิวโหยมันบังคับ บรรเทาด้วยหยุกด้วยยาเพราะโรคมันบังคับเสียดแทงในร่างกายส่วนต่างๆ ล้วนแล้วตั้งแต่เป็นเหมือนกับเราโยนถ่านไฟขึ้นบนอากาศแล้วตกลงมาฝ่ามือที่เก่านั้นแล โรคภัยไข้เจ็บก็เบาบางไปจากร่างกายชั่วขณะๆ แล้วโรคนั้นเกิดขึ้นมา โรคหิวเกิดขึ้นมา โรควงเหงาหวานอนเกิดขึ้นมา เจ็บไข้ได้ป่วยเกิดขึ้นมา เจ็บหัวตัวร้อนเกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาเรื่อยๆ เยียวยากันอยู่เรื่อยๆ ตลอดมา นี่คือการพิจารณาความทุกข์ ชาติปี ทุกขา ในตัวเรา

ชราปี ทุกขา เรื่องชราเราก็ทราบแล้วเป็นยังไง คนแก่เดินยังไง คนแก่อยู่ในสภาพใด นั่งอยู่เป็นยังไงสภาพของคนแก่ เดินเป็นยังไงสภาพของคนแก่ กำลังรับประทานเป็นยังไงสภาพของคนแก่ นอนอยู่สภาพของคนแก่เป็นยังไง ล้วนแต่กอดทุกข์อยู่ทั้งนั้น ทุกข์ปีบคั้นตลอดเวลา ยิ่งหนาแน่นมากกว่าคนธรรมดาที่หนุ่มสาวนี้เสียอีก แน่ะ นี่ละท่านจึงว่าชราปี ทุกขา มันเป็นทุกข์อย่างนี้

มรณมุขี ทุกข์ ขณะที่ตายนี้ก็ระวนระวาย กระเสือกกระสนเช่นเดียวกับเวลาตกคลอดออกมานั้นแหละ ยิ่งไม่มีสติตั้ง ไม่มีอรรถมีธรรมเป็นเครื่องบังคับเป็นเครื่องเยียวรักษา ประคับประคองจิตใจด้วยแล้ว หาสติไม่ได้เลย ทั้งเนื้อทั้งตัวตายไปกับความไม่มีสตินั้นแล ไม่เป็นของดีเลย

ท่านจึงให้พิจารณาความทุกข์ทั้งหลายเหล่านี้ ด้วยความมีสติ ด้วยความมีปัญญา จนจิตใจมีความแก่กล้าสามารถ พิจารณาสິงเหล่านี้ได้อย่างชำชองด้วยความมองอาจกล้าหาญ และปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดไปได้เป็นวรรคเป็นตอน นี่เป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาวิปัสสนาของนักภาวนา

ลำดับที่ ๒ ก็คือ เมื่อพิจารณาร่างกายเหล่านี้แล้วเล่า ซ้ำๆ ซากๆ วกไปเวียนมาจนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว จิตย่อมปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานแห่งรูปกายอันนี้เสียได้ ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นก็เป็นอีกอันหนึ่งที่เรียกว่าขันธห้าเหมือนกัน นั้นเป็นนามขันธ ก็พิจารณาความทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นที่ไหนภายในร่างกายนี้ ตลอดถึงเกิดขึ้นภายในจิตใจ ก็ต้องพิจารณาแยกแยะออกจากใจให้เห็นด้วยความชัดเจนทางปัญญา

ทุกข์เป็นทุกข์ เกิดขึ้นมาที่ไหนก็เป็นทุกข์ที่นั่น มันเป็นความจริงอันหนึ่งของมัน มันเพิ่งเกิดขึ้นแล้วดับไปตามสภาพ จิตเป็นของมีอยู่ดั้งเดิมภายในร่างกายของเรา ไม่ใช่ทุกข์ทุกข์ไม่ใช่ใจ ใจไม่ใช่ทุกข์ กายไม่ใช่ใจ ใจไม่ใช่กาย แยกแยะกันให้เห็นตามความจริงของมันจนชัดแจ้งด้วยปัญญาแล้ว จิตก็ถอนตัวออกจากเวทนาอันนั้น อย่าเพียงแต่พูดว่าทุกขเวทนาที่มันบีบคั้นซึ่งเราไม่ปรารถนาอันเลย แม้แต่สุขเวทนาจิตก็แยกออกได้ ถ้าปัญญามีความฉลาดแหลมคมพอแล้ว แยกได้ทั้งสุขเวทนา ทุกขเวทนาจากใจ

สัญญา สังขาร วิญญาณ ความจำได้หมายรู้ ความคิดความปรุง ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากจิต เกิดแล้วดับไปๆ เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะคิดดีคิดชั่วดับไปด้วยกันทั้งนั้น สติปัญญาพิจารณาหยั่งทราบตลอดทั่วถึง ย่อมสลัดออกจากจิตใจได้ไม่ยึดไม่มีสิ่งใดเหลือ นี่ท่านเรียกว่าวิปัสสนา อย่างนี้แหละ

พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกก็ดี ท่านทรงดำเนินอย่างนี้ และท่านปล่อยวางภาระทั้งห้าอันใหญ่หลวงคือภวาทะที่เราซึ่งเป็นอยู่ภายในร่างกายและจิตใจนี้ออกได้โดยลำดับจนกระทั่งไม่มีสิ่งใดเหลือ เหลือตั้งแต่จิตกับกิเลสอันละเอียดสุด ซึ่งเป็นเชื้อที่จะพาให้เกิดให้ตายอยู่ภายในใจโดยเฉพาะเท่านั้น ปัญญา ก็สามารถแทงทะลุเข้าไปในจุดนั้นจนไม่มีเหลือ เช่นเดียวกัน อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา ขาดกระเด็นออกไปจากใจ เหลือแต่ใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นั่นแลคือใจที่เป็นธรรมทั้งดวง นั่นแลธรรมที่บรรจุกับใจทั้งดวงบรรจุกันที่ตรงนั้น

ความรู้แจ้งแทงตลอด ก็รู้แจ้งแทงตลอดตรงที่เคยลุ่ม ๆ หลง ๆ มีด ๆ ดำ ๆ แต่ก่อนภายในหัวใจดวงนั้นแล เช่นเดียวกับสถานที่นี้ เวลาไม่มีไฟเป็นยังงี้ มีดแปดทิศแปดด้าน แต่เวลาเปิดไฟขึ้นแล้วมันกระจ่างแจ้งขึ้นในสถานที่มืด ๆ นี้แล กิเลสมันจะเคยมีดหนากำตา

มานานเท่าไรก็ตาม ไม่สำคัญ พอปัญญาได้เกิดขึ้นเท่านั้น แสงสว่างจำภายในดวงใจของเรา ก็รอบตัวทันที

กิเลสทุกประเภทซึ่งเป็นจอมมืดจอมบอดสลายไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ นั่นแลท่านว่าเห็นธรรม เห็นใจตัวเอง ทั้งฝ่ายกิเลสก็ให้เห็นอย่างชัดเจนได้แก่ไขกิเลส ต่อสู้กับกิเลสด้วยวิธีการใดๆ ก็ทราบกันอย่างเต็มที่เต็มฐานภายในจิตใจ เรียกว่าสนธิปฏิภาณ รู้เองเห็นเองทั้งกิเลสและธรรม รู้เองเห็นเองทั้งการต่อสู้กับกิเลสด้วยกลอุบายวิธีใด หนักเบาประการใด รู้ด้วยตนเองเห็นด้วยตนเอง กิเลสขาดสะบั้นไปจากใจก็รู้ด้วยตนเองเห็นด้วยตนเอง เมื่อกิเลสหมดไปจากใจไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว เหลือตั้งแต่ธรรมทั้งแห่งภายในจิตใจที่บริสุทธิ์ล้วนๆ แล้วก็ทราบด้วยสนธิปฏิภาณว่าใจได้หมดสิ้นเรื่องทั้งปวงแล้ว เรื่องความเกิดแก่เจ็บตายเพราะอำนาจของกิเลสแทรกสิงเป็นเชื้ออยู่ภายในใจให้พาเกิดตายได้สิ้นซากไปหมดแล้ว บัดนี้ความเกิดอีกหาไม่แล้ว นั่นแจ้งชัดเอง ไม่ต้องถามใคร

การพิสูจน์เรื่องความเกิดความตาย ให้พิสูจน์ทางด้านปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจะไม่สงสัยตัวเอง พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปนานเพียงไรก็ตาม ความจริงคงเส้นคงวาไม่ได้ไปตามพระพุทธเจ้า มีความจริงอยู่ตลอดเวลาที่บุคคลแต่ละคน ผู้ถือความจริงคือหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อรู้ความจริงด้วยการปฏิบัติ ต้องรู้ได้เห็นได้จริงได้ด้วยกัน ไม่ขึ้นอยู่กับผู้หนึ่งผู้ใด เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาดในเรื่องมรรคผลนิพพาน ที่ผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับตามกำลังแห่งความสามารถของตน นี่คือการพิสูจน์เรื่องความเกิดความตาย พิสูจน์ลงที่ตรงนี้

เพียงความคาดความหมายว่าตายแล้วไปเกิดที่ไหน เราเกิดมาก็ภพที่ชาติไม่รู้เรื่องทั้งๆ ที่เราเป็นนักเกิดนักตาย นักท่องเที่ยว เราจะรู้ได้ยังไงเมื่อสิ่งที่ปกปิดกำบังเรานั้นมีอยู่อนาคตกาลข้างหน้าเราจะรู้ได้ยังไงเพราะปัจจุบันมันมีติดบอดอยู่แล้ว เมื่อแก้ปัจจุบันตัวมีติดบอดนี้ให้สว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาภายในตัวแล้ว อดีตก็ตัวนี้แหละเป็นผู้รู้ เป็นตัวเกิดอนาคตก็ตัวนี้แหละ จิตดวงเดี่ยวนี้อะไรจะพาไปเกิด เกิดเป็นภพใดชาติใดกำเนิดใดก็ตาม ก็ตัวนี้แหละเป็นตัวการไม่สงสัย เมื่อธรรมชาติที่จะพาให้เกิดได้สิ้นซากลงไปแล้ว เหลือแต่จิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ เท่านั้น ผู้นี้แลเป็นผู้หมดภัย ผู้นี้แลเป็นวิภูจักร ไม่เป็นวิภูจักรเหมือนแต่ก่อน กลับมาเป็นวิภูจักร หยุดแล้วซึ่งความหมุนเวียน เหลือแต่วิภูจักรคือไม่ต้องหมุน ไม่ต้องมีสิ่งใดมาผูกมัดก่อกวน มีแต่ความสุขล้วนๆ ภายในใจ

ร่างกายจะแตกก็แตกไป เพราะเป็นเหมือนโลกทั่วไป อันนี้เราหิบบิสมสมบัติของโลกมาใช้ จะให้คงเส้นคงวาอยู่ได้อย่างไร ดิน น้ำ ลม ไฟ มาผสมกันเข้ามีจิตเข้าไปยึดครอง กลายเป็นสัตว์เป็นบุคคลขึ้นมา เราก็ยึดถือดิน น้ำ ลม ไฟ ว่าเป็นเราเป็นตัวของเรา หากเราไม่รอบคอบเมื่อสิ่งนี้วิกลวิธีการไปเราก็เดือดร้อนเสียใจ เป็นโรครภายในใจขึ้นอีกหนักยิ่งกว่าโรครภายในกายเกิดขึ้นในเบื้องต้นเป็นไหน ๆ

เมื่อรู้แจ้งแทงทะลุสิ่งเหล่านี้แล้ว ถึงกาลจะไปก็ไป เมื่อยังไม่ไปก็เสวยยารับผิดชอบกันไป เมื่อถึงกาลแล้วปล่อยวางลงตามเป็นจริง เพราะตาข่ายคือญาณความรู้แจ้งแทงตลอดนั้น ได้รอบไปหมดแล้วกับสภาพเหล่านี้ จะตายเมื่อไรก็ตายได้ไม่เสียตาย จะยังอยู่ก็ไม่เป็นกังวลยึดถือสิ่งใด

ความตายก็ดี ความยังมีชีวิตอยู่ที่ดีของพระชีมาสพทั้งหลายผู้สิ้นกิเลสแล้ว จึงมีน้ำหนักเท่ากัน ตายไปท่านก็ไม่ได้มีข้อหนักใจ จะยังอยู่ท่านก็ไม่มีข้อหนักใจ เพราะตายไปก็ไม่มีอะไรเสีย ความบริสุทธิ์ของท่านไม่ใช่ความตาย เรื่องความตายความสลายเป็นเรื่องธาตุเรื่องชั้นต่างหาก จิตที่บริสุทธิ์เป็นจิตที่นอกจากชั้นแล้วไม่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสียกันอีก ท่านจะไปเสียใจกับสิ่งเหล่านี้อย่างไรกัน ท่านจึงไม่เสียใจ มีชีวิตอยู่ท่านก็ไม่หวังเอาอะไรเพิ่มอีกจากธาตุชั้นนั้น ให้อิงไปกว่าความบริสุทธิ์นั้น

เพราะฉะนั้น ความเป็นอยู่กับความตายไปของพระอรหันต์ ถ้าไม่แยกแยะออกไปสู่ประโยชน์ของประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ท่านมีน้ำหนักเท่ากัน ถ้าแยกแยะความเป็นอยู่เพื่อประโยชน์ประชาชนนั้น ความเป็นอยู่มีน้ำหนักมากกว่า คือท่านมีชีวิต ความเป็นอยู่นานเพียงไร โลกก็ได้รับผลประโยชน์จากท่านด้วยการแนะนำสั่งสอน เขากราบไหว้บูชา ทำบุญให้ท่าน เขาก็ได้รับผลประโยชน์จากเนือนาบุญอันวิเศษวิโสจากท่าน ท่านจึงถือว่าการยังมีชีวิตอยู่มีน้ำหนักมากกว่าการตายไปเสีย ทั้งนี้ท่านเพื่อประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อท่าน ตายไปก็คือธาตุ สลายไปก็คือธาตุ ยังมีชีวิตอยู่นี้ก็คือดิน น้ำ ลม ไฟ ใจก็คือใจที่บริสุทธิ์รู้รอบขอบเขตแล้ว ไม่ยึดไม่ถือ อุบาทวนความยึดมั่นถือมั่นไม่มี จึงเป็นเหมือนกับตายหรือไม่ตายก็ไม่มีความเกี่ยวข้องกัน

นี่การประพฤติปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้าดำเนินตามหลักแห่งความจริงที่ธรรมสอนไว้แล้วจะไม่เป็นอย่างอื่น เฉพาะอย่างยิ่ง ภิกษุผู้ปฏิบัติพึงทำหน้าที่ของตน ให้สมบูรณ์ด้วยการประพฤติปฏิบัติ เติบจนกรม นั่งสมาธิภาวนา นี่คือนานของพระโดยแท้จริงงานนอกนั้นเป็นงานก่อความกังวล ถ้าเลยความพอดีไปแล้วกลายเป็นความกังวล พระบวชมาจากคน คนเขามีบ้านมีเรือน พระต้องมีกุฏิ มีที่อยู่ที่อาศัยเป็นธรรมดา แต่ให้พออยู่พอ

เป็นพอไป พอได้หลับได้นอนปกปิดความเย็นความร้อนความหนาวดินฟ้าอากาศ ป้องกัน
 สิ่งเหล่านี้ไปพอประมาณ เช่นเดียวกับประชาชนเขาอาศัยบ้านเรือนนั้นไม่เสียหาย แต่ความ
 หนักแน่นทางการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ของตนให้ยิ่งยวดขึ้นไป นั่นเป็นงานของพระ
 โดยตรง ให้ทำความหนักแน่นมั่นคงต่องานนี้ อันใดจะขาดตกบกพร่องไปมากน้อยไม่
 สำคัญ สำคัญที่การสมาธิภาวนาขาดตกบกพร่องไปมากน้อยก็ขาดทุนตัวเองไปจริง ๆ ได้ก็
 ได้ตัวเองจริง ๆ งานนี้จึงเป็นงานสำคัญมาก พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นหนักลงในงานนี้
 มากกว่างานอื่นใดสำหรับนักบวช

ขอให้ทุก ๆ ท่านมีความสนใจต่องานของตน คืองานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา นี้
 คืองานของพระแท้ ครั้นพุทธกาลท่านมีงานอย่างนี้เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นชีวิตจิตใจฝากเป็น
 ฝากตาย ไม่ได้มายุ่งเหยิงวุ่นวายกับการก่อสร้างนั้นก่อสร้างนี้แข่งขันกันสร้างวัตถุแข่งขัน
 กันเลย เพราะสิ่งเหล่านั้นออกไปจากอิฐ จากปูน จากทราย จากเหล็ก ก่อขึ้นก็หมีก็พันก็
 แสนชั้น มันก็คือหิน คือปูน คืออิฐ คือทราย แข่งขันกันทำไม แผ่นดินทั้งโลกมันมีอิฐ มีปูน
 มีหิน มีทรายทั้งนั้นแข่งขันกันไปหาประโยชน์อะไร เราอยู่กันเวลานี้ก็เต็มไปด้วยอิฐ ปูน หิน
 ทราย ดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่แล้ว ดิ้นรนหาอะไรกันอีก นอกจากธรรมอันเลิศที่เรายังไม่มี
 เท่านั้นที่ควรสนใจใฝ่ฝันอย่างยิ่ง

แข่งขันกับกิเลสนี้ดีกว่า กิเลสมันต่อสู้กับเรา เขี่ยบย่ำทำลายเราทุกวันหาเวลาชนะ
 มันไม่ได้ เอาต่อสู้ให้ชนะมัน เอาชนะกิเลสแล้ววิเศษวิโส สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นของวิเศษ เพียง
 อาศัยไปชั่วกาลเวลาเท่านั้น นี่เป็นหลักใหญ่ของผู้ปฏิบัติทางด้านภิกษุเรา ขอให้ทุกท่านได้
 นำไปประพฤติปฏิบัติอย่างหนักแน่นมั่นคง

เอาให้หนัก ให้กิเลสมันได้หยายท้องขึ้นฟ้าดูให้เห็นต่อหน้าต่อตาเรารู้สึกที่เถอะน่า
 แต่ไม่อยากจะเห็นว่าพระหงายท้องขึ้นฟ้าหลับครอก ๆ บนหมอน เพราะกิเลสตัวขี้เกียจ
 อ่อนแอ ท้อแท้เหลวไหล ต่อยเอา เราไม่อยากจะเห็น เพราะเบื่อเห็นมาพอแล้ว เลยนี่ก็อก
 แดกตาย

เอาละ ขอยุติเพียงเท่านี้ ไฟแดงเริ่มขึ้นแล้ว
 (โรคหัวใจเริ่มต้นนอน เริ่มแสดงลวดลาย)
